

MOCNE I SŁABE STRONY WYKSZTAŁCENIA SPOŁECZNEGO MATURZYSTÓW

Wiedza o społeczeństwie jest jednym z przedmiotów najczęściej wybieranych na egzaminie maturalnym. Nie należy do najłatwiejszych, ponieważ jest nauczana w szkołach pogimnazjalnych przez jeden rok i zawiera syntezę takich nauk akademickich, jak: politologia, socjologia, psychologia, prawo, stosunki międzynarodowe, historia. Wymagania egzaminacyjne kładą nacisk nie tylko na zapamiętanie i rozumienie pojęć, zjawisk i procesów, ale także na praktyczne ich zastosowanie do wyjaśniania zjawisk i procesów zachodzących we współczesnym świecie i do odczytywania różnych źródeł informacji: tekstów publicystycznych, aktów prawnych, danych statystycznych, map, źródeł ikonograficznych. Od maturzystów oczekuje się również umiejętności wypowiadania się na temat ważnych problemów społecznych i politycznych.

W niniejszym tekście prześledzimy odpowiedzi zdających do zadań sprawdzających wiadomości, umiejętności pisanego własnego tekstu oraz umiejętności analizowania tekstu publicystycznego, aktów prawnych i danych statystycznych. Przeanalizujemy przykłady odpowiedzi poprawnych i najczęściej popełnianych błędów. Spróbujemy zdiagnozować przyczyny niepowodzeń maturzystów na egzaminie.

Przykłady poprawnych odpowiedzi zdających

Odpowiedzi do zadań sprawdzających wiadomości

Zarówno w arkuszu dla poziomu podstawowego, jak i dla poziomu rozszerzonego znalazło się wiele zadań, których rozwiązanie wymagało wiadomości z zakresu działów zapisanych w standardach wymagań egzaminacyjnych: społeczeństwo, polityka, prawo, problemy współczesnego świata. W zadaniach wielokrotnego wyboru z socjologii i z polityki zdający nie mieli problemu ze wskazaniem poprawnych odpowiedzi. Wielu maturzystów wykazało się znajomością zasad ustroju Rzeczypospolitej Polskiej. W zadaniu 5 z poziomu rozszerzonego, w którym należało przedstawić konstytucyjne przypadki, kiedy wspólne obrady Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej uznaje się za posiedzenie Zgromadzenia Narodowego, zdający podawali nawet dodatkowe informacje. Przykładem jest poniższa odpowiedź: *Zgromadzenie Narodowe obraduje w celu odebrania przysięgi od nowo wybranego, w wyborach powszechnych, Prezydenta RP. Złożenie przysięgi jest warunkiem objęcia urzędu przez głowę państwa*¹. W innej pracy zdający napisał: *Z art. 130 Konstytucji RP wynika, że Zgromadzenie Narodowe obraduje w celu odebrania przysięgi od nowo wybranego Prezydenta RP przed objęciem przez niego urzędu*.

W zadaniu 8 z poziomu rozszerzonego, w którym wymagano wyjaśnienia konstruktywnego wotum nieufności, zdający pisali, np.: *Konstruktywne wotum nieufności polega na równoczesnym wyrażeniu przez Sejm wotum nieufności urzędującej Radzie Ministrów oraz wyborze nowego Prezesa Rady Ministrów. Wniosek o wyrażenie wotum nieufności zawierający nazwisko kandydata na nowego premiera może złożyć grupa co najmniej 46 posłów. Wniosek może być poddany pod głosowanie nie wcześniej niż 7 dni po jego złożeniu*. Natomiast, jako konsekwencję konstruktywnego wotum nieufności podawano, np. *Utrudnienie odwoływania Rady Ministrów przez Sejm. W razie odrzucenia wniosku przez Sejm kolejny wniosek może być zgłoszony nie wcześniej niż po upływie trzech miesięcy od dnia zgłoszenia poprzedniego*.

Odpowiedzi do zadań wymagających umiejętności analizy tekstu publicystycznego

W arkuszu egzaminacyjnym dla poziomu podstawowego zdający dość dobrze radzili sobie z analizą fragmentu tekstu Mikołaja Lizuta *Bez religii nie ma demokracji*, na podstawie którego mieli określić rolę religii we współczesnym państwie demokratycznym. Wśród poprawnych odpowiedzi zdarzały się takie, które zawierały nie tylko wyjaśnienie, ale także ocenę roli religii,

¹ Wszystkie wypowiedzi maturzystów zapisane kursywą są zgodne z oryginalnym zapisem.

np. *We współczesnych państwach demokratycznych religia odgrywa rolę dość istotną, chociaż nie tak ważną jak dawniej. Dzięki niej debata publiczna porusza sprawy kardynalne.*

Część II arkusza dla poziomu rozszerzonego zawierała rozmaite materiały źródłowe będące podstawą konstruowania krótkich odpowiedzi, które sprawdzały umiejętność korzystania z informacji. Od zdających wymagano uogólnienia informacji zawartych w tekstach publicystycznych, sformułowania stanowisk autorów tekstów oraz zrekonstruowania argumentów uzasadniających te stanowiska. Na przykład w zadaniu 15c zdający musieli połączyć informacje zawarte w tekstach z wiedzą na temat doktryn politycznych. Na podstawie analizy tekstów zdający mieli wskazać partie polityczne, do których mogliby należeć autorzy tekstów. W przypadku autora tekstu A maturzyści wskazywali poprawnie partię *socjaldemokratyczną* i podawali następujące uzasadnienie: *Socjaldemokraci głoszą hasło egalitaryzmu. Według nich państwo powinno dążyć do zrównania uczniów niezależnie od ich zdolności.* W przypadku autora tekstu B najczęściej powtarzającą się odpowiedzią było wskazanie partii *liberalnej*. W uzasadnieniu zazwyczaj zwracano uwagę na kwestię wolności jednostki. Oto przykładowa odpowiedź: *Autor uważa, że najważniejsza jest wolność jednostki, jej szczególne cechy i uzdolnienia. Państwo powinno zapewniać swobodę indywidualnego rozwoju każdego ucznia.*

W zadaniu 16, zdający, na podstawie analizy tekstu, na ogół potrafili podać prawdopodobne skutki decentralizacji szkolnictwa brytyjskiego. Poprawnie wymieniali istotne konsekwencje tego zjawiska zaprezentowane przez autora, podając, np.: *uzależnienie zakresu wiedzy i umiejętności od tego jaką szkołę ukończył absolwent, przerwanie ciągłości procesu dydaktycznego w przypadku zmiany miejsca zamieszkania i szkoły, trudności w określeniu podstawowego zakresu wiedzy absolwentów szkół, wzrost biurokratyzacji szkolnictwa, która może utrudniać funkcjonowanie.*

Odpowiedzi do zadań wymagających umiejętności analizy aktów prawnych

W tegorocznych arkuszach maturalnych obudowę kilku zadań stanowiły fragmenty Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku. W ubiegłych latach analiza aktów prawnych i interpretacja przepisów w nich zawartych sprawiała zdającym trudności. Cieszy więc, że tegoroczni maturzyści, którzy przystąpili do egzaminu na poziomie podstawowym, w zadaniu 15 na ogół rozpoznawali fragment preambuły Konstytucji Rzeczypospolitej, a także, na podstawie przytoczonego zdania z tekstu Konstytucji, poprawnie wskazywali odpowiedź odnoszącą się do politycznej koncepcji narodu. Absolwenci nie mieli też problemu z analizą art. 235 Konstytucji określającego warunki i tryb zmiany Konstytucji. Zdający poprawnie rozstrzygali prawdziwość informacji podanych w zadaniu 16.

Maturzyści, którzy przystąpili do egzaminu na poziomie rozszerzonym, wykazywali się umiejętnością porównywania informacji zawartych w aktach prawnych i na tej podstawie wyjaśniali różnicę między obowiązkiem szkolnym a obowiązkiem nauki, np.: *Obowiązek nauki trwa do 18 roku życia, natomiast obowiązek szkolny rozpoczyna się od 7 roku życia do ukończenia gimnazjum, ale nie dłużej niż do 18 roku życia. Obowiązek nauki określa wiek do którego nauka jest obowiązkowa, a obowiązek szkolny określa zarówno wiek jak i rodzaj szkoły.* W odpowiedziach do zadania 14 absolwenci prawidłowo wskazywali te istotne elementy, które różniły obydwa pojęcia. Poprawnie też wymieniali podmioty uprawnione do zakładania szkół: *gminę, powiat, stowarzyszenia, obywateli.*

Odpowiedzi do zadań wymagających umiejętności analizy wykresów i danych statystycznych

W obu arkuszach wyposażeniem do kilku zadań były wykresy i dane statystyczne. Tegoroczni maturzyści, którzy przystąpili do egzaminu na poziomie rozszerzonym, wykazali się umiejętnością analizy tych źródeł. Nie tylko odczytali proste informacje z tabeli lub z wykresu, ale również potrafili wykorzystać materiał statystyczny do formułowania odpowiedzi na postawione pytania. W arkuszu na poziomie rozszerzonym w zadaniu 6 zdający, określając położenie ugrupowań i partii politycznych na podanej skali, bezbłędnie wskazywali prawdziwe i fałszywe informacje. Cieszy także umiejętność analizy tabel zawierających dane statystyczne, np. w zadaniu 17 zdający, proszeni o określenie kierunku zmiany polaryzacji opinii respondentów na temat polskiego systemu szkolnictwa, na ogół udzielali prawidłowych odpowiedzi. Warto nadmienić, że – odwołując się do własnej wiedzy – poprawnie przedstawiali powody zmiany oceny polskiego szkolnictwa. Wykazali się dużą znajomością tego zagadnienia. Odpowiedzi świadczą o dojrzałości i znajomości realiów w odniesieniu do przedstawionego problemu. Pisali, że: *Polaryzacja zwiększyła się po wprowadzeniu tzw. „nowej matury”, która lepiej ocenia wiedzę i umiejętności uczniów.* Zwracali również uwagę

na: *unormowanie się sytuacji w szkolnictwie po zamieszczeniu związanym z reformą oświaty; wprowadzenie reformy, do której początkowo podchodzono bardzo sceptycznie; rozszerzenie oferty edukacyjnej, jaką dają coraz to nowe szkoły, oferujące zajęcia pozaszkolne, np. z języków obcych.*

Analiza zadań rozszerzonej odpowiedzi

Zdający, którzy otrzymali wysoką liczbę punktów za zadanie rozszerzonej odpowiedzi w arkuszu dla poziomu podstawowego, przedstawiali sylwetkę idealnego polityka. W pracach zwracali uwagę na wykształcenie, cechy charakteru, temperament, postawę, wygląd, a nawet stan posiadania. Wskazywali na wartości, którymi powinien charakteryzować się idealny polityk. Spośród nich najczęściej wymieniali: *uczciwość, odpowiedzialność, skuteczność, rzetelność, prawdomówność, patriotyzm*. Wyjaśniali, dlaczego dokonali wyboru właśnie tych wartości. W niektórych pracach znalazły się przykłady postaci z polskiej sceny politycznej, z którymi utożsamiali ideał polityka. Odwoływali się do osoby *premiera Donalda Tuska, Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego, senatora Włodzimierza Cimoszewicza*. W umiejętny sposób potrafili wykorzystać źródło zawarte w arkuszu. Warto zauważyć, że najlepsze wypowiedzi spełniały wymogi formalne artykułu do gazety. Zaletą niektórych prac była dojrzałość wypowiedzi, spójność i komunikatywność tekstu.

Wśród wypracowań tegorocznych maturzystów w arkuszu dla poziomu rozszerzonego było wiele prac bardzo dobrych. Absolwenci, którzy wybrali temat 1, wyjaśniali, czym powinna charakteryzować się edukacja. Formułowali i omawiali cele dobrej edukacji oraz dokonywali oceny stopnia osiągnięcia każdego z nich w odniesieniu do polskiego systemu oświaty. Według zdających cele dobrej edukacji to: *zapewnienie każdemu uczniowi wszechstronnego rozwoju zgodnie z jego możliwościami i aspiracjami, przygotowanie młodzieży do funkcjonowania we współczesnym świecie, przekazanie młodym ludziom wiedzy i umiejętności będących gwarancją uzyskania pracy, wychowanie jednostki na dobrego człowieka i obywatela*.

Nawiązując do podanych celów, przedstawiali propozycje zmian, które zwiększyłyby stopień ich osiągnięcia. Postulowali między innymi: *zmianę programów nauczania, indywidualizację kształcenia, dzięki czemu uczniowie mogliby rozwijać swoje pasje i zainteresowania, rozwój samorządności w szkołach, stałe monitorowanie rynku pracy, unowocześnianie infrastruktury szkół, lepsze wykorzystanie funduszy unijnych*. Uzasadniali swoje propozycje.

Maturzyści, którzy wybrali temat 2 i otrzymali wysoką liczbę punktów rozważali problem, czy oświata powinna zwiększać czy zmniejszać różnice między uczniami. Przytaczali argumenty za obiema tezami, kontrargumentowali, odwołując się do zwolenników tezy przeciwnej. Zwracali uwagę na: *konieczność niwelowania różnic społecznych i zapewnienie wybitnie zdolnym kształcenia adekwatnego do ich możliwości*. Poruszali kwestię *decentralizacji i zwiększenia różnorodności oferty edukacyjnej, pokazując równocześnie negatywne konsekwencje tego procesu*. Zwracali uwagę na aspekt prawny, odwołując się do przepisów Konstytucji i Ustawy o systemie oświaty. Podsumowywali swoje rozważania i formułowali wnioski.

Zaletą najlepszych prac była różnorodność argumentów oraz umiejętność ich zaprezentowania. W wypracowaniach, zarówno na temat 1, jak i temat 2 zdający poprawnie wykorzystywali materiały źródłowe zamieszczone w arkuszu. Konstruowali prace dojrzałe, przemyślane, napisane poprawną polszczyzną.

Błędy najczęściej popełniane przez zdających

Błędy popełniane w zadaniach sprawdzających wiadomości

Jak pisaliśmy powyżej, część zadań w arkuszu egzaminacyjnym z wiedzy o społeczeństwie to zadania sprawdzające wiadomości z zakresu działów zapisanych w standardach wymagań egzaminacyjnych. Są to nie tylko zadania zamknięte, ale również zadania otwarte, wymagające od zdającego podania konkretnego pojęcia lub wyjaśnienia i opisanie zjawisk. Zadania sprawdzające podstawowe pojęcia z zakresu polityki, ustroju państwa, samorządu terytorialnego, władzy sądowniczej okazały się trudne dla zdających. Zadanie 7 w arkuszu z poziomu podstawowego, w którym zdający mieli wymienić typy legitymizacji władzy pokazało, że maturzyści nie rozróżniają terminów: *zasady wyborów, zasady państwa demokratycznego i legitymizacji władzy*. Pisali: *polityczny, społeczny, władza wybierana przez społeczeństwo, powszechność, bezpośredniość*.

Tegoroczny egzamin potwierdził słabą znajomość zagadnień związanych z zasadami ustrojowymi zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Zadania, które sprawdzają wiadomości z zakresu zasad ustrojowych państwa, wymagają precyzji w wyrażaniu myśli, a umiejętność ta jest jedną z podstawowych kompetencji sprawdzanych na maturze z wiedzy o społeczeństwie.

Zadanie 5 w arkuszu dla poziomu rozszerzonego, z zakresu konstytucyjnych przypadków wspólnych obrad Zgromadzenia Narodowego, potwierdziło pobieżne rozumienie przepisów Konstytucji. Zdający pisząc: *w sytuacji gdy Zgromadzenie Narodowe uznaje niezdolność Prezydenta RP do sprawowania urzędu ze względu na stan zdrowia*, pomijali tak istotny element, jakim jest przymiotnik *trwalej* niezdolności. Pominięcie tego elementu oznacza, że można uznać niezdolność Prezydenta do sprawowania swojej funkcji ze względu na stan zdrowia nawet w przypadku krótkotrwałej choroby.

Podobne trudności maturzyści mieli z wyjaśnianiem, na czym polega konstruktywne wotum nieufności (zadanie 8 w arkuszu z poziomu rozszerzonego). W odpowiedzi wymagano wyjaśnienia tej procedury. Zdający ograniczali się tylko do zapisów, które znajdują się w Konstytucji, często pomijali informację o jednoczesnym odwołaniu i wyborze nowego szefa rządu w jednej uchwale (głosowaniu).

Braki elementarnej wiedzy zdających to główna przyczyna często pozbawionych sensu sformułowań. Zdający popełniali błędy w zadaniach, które wymagały zastosowania terminów charakterystycznych dla zagadnień związanych ze znajomością podstawowych zasad funkcjonowania władzy sądowniczej w Rzeczypospolitej Polskiej oraz zadań i uprawnień samorządu terytorialnego. W zadaniu 20 z poziomu podstawowego występowały odpowiedzi świadczące o braku wiedzy zdających, np.:

- Władzę sądowniczą w Polsce sprawują sądy i *Trybunał Sprawiedliwości*
- Postępowanie sądowe jest co najmniej *dwupoziomowe*
- Sędziowie są powołani przez *Krajową Radę Sądownictwa*
- Do sądów powszechnych zalicza się sądy rejonowe, okręgowe i *administracyjne (wojewódzkie, krajowe)*
- Nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania sprawuje *Ministerstwo Sprawiedliwości*.

Podobnie w zadaniu 19 z poziomu podstawowego niedokładne i pobieżne czytanie polecenia i nieznajomość pojęć związanych z samorządem terytorialnym skutkowało udzielaniem błędnych odpowiedzi. Zdający pisali, np.: Rejestracja pojazdów jest zadaniem *Wydziału Komunikacji* realizowanym przez *każdego kierowcę*; organizowanie targowisk i hal targowych jest zadaniem *starostwa* realizowanym przez *prezydenta miasta*.

Jeśli ktoś z wyboru zdaje maturę z wiedzy o społeczeństwie, to powinien orientować się w bieżących wydarzeniach politycznych i społecznych. Wśród umiejętności zapisanych w standardach wymagań egzaminacyjnych z wiedzy o społeczeństwie lokalizacja wydarzeń oraz postaci życia publicznego w czasie i w przestrzeni jest istotną kompetencją maturzysty. Niestety, opanowanie tej umiejętności nadal jest niedostateczne, a błędy popełniane przez zdających świadczą m.in. o nieznajomości dziejów Unii Europejskiej i bieżących wydarzeń na świecie. W zadaniu 11 dla poziomu podstawowego (na podstawie krótkiego biogramu) wielu piszących nie potrafiło poprawnie zidentyfikować postaci oraz bezbłędnie napisać nazwiska. Maturzyści podawali: zamiast Juszczenko – *Tymoszenko*, *Saakaszwili*; zamiast Jelcyn – *Gorbaczow*, *Putin*, *Łukaszenka*; zamiast Adenauer – *Kohl*, *Szreder*, *Willy Brandt*. Zdarzały się także odpowiedzi pozbawione sensu; identyfikowanie gen. de Gaulle’a jako *Karola Marksa*; Adenauera jako *Hitlera*.

Błędy popełniane w zadaniach sprawdzających umiejętność analizy materiałów źródłowych

Trudne dla zdających okazały się zadania, które wymagały analizy materiału źródłowego i odwołania do własnej wiedzy. Umiejętność tę sprawdzano w obu arkuszach egzaminacyjnych przy wykorzystaniu różnorodnych źródeł: fragmentów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, tekstów publicystycznych, map i źródeł statystycznych. W zadaniu 14 z poziomu podstawowego wymagano podania nazwy systemu partyjnego na podstawie zamieszczonych informacji oraz wymienienia skutku funkcjonowania danego systemu. Zdający nie potrafili prawidłowo podać nazwy systemu partyjnego. Często wpisywali odpowiedzi świadczące o zupełnej nieznajomości pojęć, myleniu systemu partyjnego

z systemem parlamentarnym. Podawali, np. system partyjny *jednoizbowy lub wieloizbowy*. Zdarzały się także odpowiedzi, w których zdający próbowali dostosować znane lub zasłyszane określenia, wpisując, np. *dualizm polityczny* lub *system pięciopartyjny*. Czasami maturzyści prawidłowo nazywali system partyjny, ale nie potrafili sformułować skutków funkcjonowania danego systemu. Niektórzy maturzyści zamiast skutków opisywali wymieniony przez siebie system partyjny, np. *System dwupartyjny jest to system występujący w USA, ponieważ są tam dwie partie polityczne*.

Trudności z prawidłowym określaniem funkcji Sejmu miała część zdających w zadaniu 18 z poziomu podstawowego. Zamiast określić funkcję, opisywano te, które były zawarte w podanych fragmentach Konstytucji, np. *uchwalanie ustaw, uchwalanie budżetu, powoływanie Rzecznika Praw Obywatelskich*.

Nieznajomość Konstytucji, najważniejszego aktu prawnego państwa, potwierdzają liczne błędy w zapisie słowa preambuła. W zadaniu 15 z poziomu podstawowego maturzyści często pisali *proambuła, praambuła, rozdział konstytucji, inwokacja* lub *arenga*. Tegoroczny egzamin potwierdził także słabą znajomość charakterystycznych pojęć i terminów z zakresu polityki państwa. Maturzyści ciągle mają trudności z poprawnym zapisywaniem i nazywaniem dokumentów międzynarodowych, takich jak np. konkordat. Pisali, np.: *umowa kanoniczna, umowa chrześcijańsko-katolicka, umowa watykańska, a nawet konklawe*.

Zastosowanie własnej wiedzy w sytuacjach praktycznych należy do umiejętności kształconych na lekcjach wiedzy o społeczeństwie. Wydawać by się mogło, że ze względu na naszą najnowszą historię, w której prawa i wolności człowieka nie były respektowane, a także z uwagi na to, że jest to ważny aspekt życia państwa demokratycznego i funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego, poprawne nazwanie praw i wolności człowieka zapisanych w Konstytucji RP oraz innych dokumentach międzynarodowych nie powinno zdającym sprawiać trudności. Jednak łączenie wiedzy z praktyką okazało się dla wielu maturzystów problemem. W zadaniu 21 z poziomu podstawowego zdający wpisywali zamiast prawo do zgromadzeń – *prawo do manifestacji*; zamiast prawa do bezpłatnej nauki – *prawo do chodzenia do szkoły*.

Egzamin z wiedzy o społeczeństwie sprawdza także umiejętność interpretacji tekstów publicystycznych oraz aktów prawnych. Zrozumienie intencji wypowiedzi autora tekstu, a także umiejętność czytania aktów prawnych i przepisów, jest potrzebne w życiu społecznym i politycznym każdego obywatela. Aby poprawnie odczytać informacje z tekstu publicystycznego należy uważnie zapoznać się z tekstem oraz poleceniami do zadania. Natomiast do odczytania aktu prawnego, oprócz rozumienia czytanego tekstu, jest potrzebna wiedza z dziedziny prawa. W zadaniu 22 z poziomu podstawowego zamieszczono tekst publicystyczny dotyczący religii we współczesnym państwie demokratycznym. Natomiast w arkuszu dla poziomu rozszerzonego w zadaniu 14 przytoczono fragment Konstytucji i Ustawy o systemie oświaty, a w zadaniu 15 dwa teksty publicystyczne o modelach edukacji (oświaty) w państwie. Nieuwaga zdających w czytaniu tekstów źródłowych to główna przyczyna błędów w poleceniu wymagającym podania argumentów autorów tekstów publicystycznych. Maturzyści nie potrafili sformułować stanowisk autorów tekstów. Zdarzały się także odpowiedzi, w których zdający tylko przepisywali fragmenty materiału źródłowego dość przypadkowo, nie zwracając uwagi na polecenie, stąd błędy, np.: *szkoły powinny dążyć do wyrównania potencjału edukacyjnego uczniów, powinno się unikać grupowania uczniów*. Podobne błędy możemy zaobserwować w zadaniu, w którym zdający mieli wykazać się umiejętnością przedstawiania konsekwencji decentralizacji szkolnictwa brytyjskiego. Błędne odpowiedzi wynikały z mylenia aspektów z konsekwencjami. Pisali także o skutkach zupełnie oderwanych od realiów lub wyciągali zbyt daleko idące wnioski, wynikające z prób przewidywania przyszłości. Zwracali uwagę na: *niemożność przeniesienia się ucznia z jednej szkoły do drugiej, spadek poziomu nauczania, niedouczenie uczniów i przez to trudności ze znalezieniem w przyszłości pracy*. Natomiast odpowiedź *brak szczegółowych przepisów i regulacji oświatowych* ilustruje trudności, jakie mieli maturzyści ze zrozumieniem, zarówno polecenia do zadania, jak i tekstu.

Tegoroczny egzamin maturalny potwierdził, że maturzyści nie opanowali dostatecznie umiejętności korzystania z politycznej mapy konturowej Europy. W zadaniu 13 z poziomu rozszerzonego sprawdzano znajomość państw – członków NATO i UE, a w zadaniu 23 – etapy rozszerzenia UE. W obu przypadkach zdający mieli problemy z lokalizacją państw na mapie Europy, np. mylili Hiszpanię z Portugalią. Nie znali etapów rozszerzenia wspólnoty europejskiej.

Odczytywanie danych statystycznych oraz ich interpretowanie to umiejętności, które powinny być kształcone na lekcjach wiedzy o społeczeństwie. Zadania ze źródłami statystycznymi wymagają dużej koncentracji podczas analizy danych. Najwięcej błędów popełniali zdający w zadaniu 25 i 26 z poziomu podstawowego. Na podstawie udzielanych odpowiedzi możemy wnioskować, że maturzyści nieuważnie czytali polecenia, nie opanowali umiejętności porównywania danych statystycznych i na ich podstawie wnioskowania. Podobnie jak w ubiegłych latach, porównując dane procentowe, błędnie wskazywali wzrost, podając odpowiedzi w procentach, zamiast w punktach procentowych, np. *Myślę, że można zauważyć sporą różnicę w roku 2006, gdzie procent ludzi zgadzających się z tą opinią wzrósł w porównaniu z rokiem 1992 o 10%.*

Najczęściej popełniane błędy w wypracowaniu

Krótkie wypracowania sprawdzają umiejętności przedmiotowe i ponadprzedmiotowe, takie jak: wypowiedzianie się na tematy społeczne, polityczne, gospodarcze oraz umiejętność formułowania własnych argumentów, a także konstruowania logicznej i spójnej wypowiedzi pisemnej.

W arkuszu dla poziomu podstawowego zdający mieli napisać artykuł do gazety przedstawiający sylwetkę idealnego polityka i wskazać wartości, którymi powinien się on kierować. Najwięcej trudności sprawiło zdającym uzasadnienie, które z wymienionych przez nich wartości idealnego polityka uważają za najważniejsze. Najczęściej wybierali kilka cech, które omawiali bez uzasadnienia. Zdarzały się prace, w których wybór wartości uzasadniany był jednym, bardzo ogólnikowym zdaniem, np. *Kandydat na polityka powinien być odpowiedzialny za to co robi i czym się zajmuje lub Najważniejszą wartością jest uczciwość. Co z tego że człowiek startujący na polityka mówi że czego to nie będzie on wszystko zrobi dla obywateli, żeby tylko dostać się do Sejmu czy Senatu. Jak się już dostanie zapomina o obywatelach i tym co chciał zrobić dla partii czy choćby dla kraju.*

W arkuszu dla poziomu rozszerzonego zdający mieli napisać wypracowanie na jeden z dwóch tematów. Oba dotyczyły edukacji. Maturzyści, którzy podjęli temat 1, opisywali system szkolnictwa (tzw. edukację szkolną), zupełnie pomijając szerszy aspekt problemu, jakim jest proces edukacji. Piszący egzamin nie zawsze logicznie potrafili połączyć przedstawione przez siebie cele dobrej edukacji z polskim systemem oświaty i mieli trudności z zaproponowaniem zmian, które zwiększyłyby osiągnięcie każdego z tych celów. Zamiast przedstawiać ogólne cele, zdający opisywali obecny system edukacji, oceniali go i proponowali zmiany nie zawsze spójne z wymienionymi wcześniej celami. Zdarzały się prace, w których proponowane zmiany dotyczyły nie edukacji, ale polskiej szkoły, a właściwie konkretnych lekcji przedmiotowych. Często problem dobrej edukacji był zawężany tylko do systemu szkolnego.

Maturzyści, którzy wybrali drugi temat wypracowania, nie mieli większych problemów ze sformulowaniem tezy i przedstawianiem argumentów na jej poparcie. Najczęściej jednak w całej pracy udowadniali jedną tezę, nie brali pod uwagę możliwości rozważania obydwu ani formułowania argumentów za tezą przeciwną, formułowania kontrargumentów oraz zbijania argumentów. Zdarzały się prace, w których zdający opisywali wszystko, co związane jest z sytuacją oświaty w Polsce w oderwaniu od tematu wypracowania. Kolejnym błędem było zbyt osobiste potraktowanie tematu, skupienie się na własnych doświadczeniach dotyczących różnicowania uczniów w szkołach. Pisali, np. *Pozostając jeszcze w kręgach około szkolnych, dyskusyjną sprawą często są kompetencje nauczycieli. Smutne, lecz prawdziwe jest to, że wpływ na to mają głównie skromne środki przeznaczone na oświatę. (...) Wielu z nich niska pensja nie przeszkodzi by przez wszystkie lata nauczania mówić o danym przedmiocie z pasją, inni jednak prędzej czy później się wypalają. Cały ten problem wiąże się często z tym, że nauczyciele nie przepadają za jednostkami wybitnymi, wybijającymi się. Jeśli ktoś, wie coś, czego nie wie nauczyciel, jeśli zaskoczy go czymś z jego dziedziny – niech nie dziwi się, gdy zostanie sprowadzony na ziemię.*

Zamiast koncentrować się na problemie podanym w temacie, zdający opisywali segregację w szkołach, np. *problemem oświaty jest pytanie „zwiększyć czy zmniejszyć różnice między uczniami?”. Problem ten dotyczy nie tylko oświaty ale i samych uczniów. To od oświaty zależy jak będzie wyglądała przyszłość Polskiej młodzieży. Na ten temat spróbuję odpowiedzieć za pomocą argumentów użytych przez panów R. Dolata i B. Śliwierskiego. Za pierwszym tekstem autor uważa, iż powinno się zmniejszać różnice między uczniami. Ma swoje poglądy związane z tym stanowiskiem. Zmniejszanie różnic pomiędzy uczniami spowoduje wyrównanie późniejszych grup społecznych,*

a co a tym idzie ujednolicenie społeczne. (...) Z kolei tekst B odnosi się do krzywdy wyrządzanej uczniom uzdolnionym poprzez likwidację segregacji. Tekst ten jest przeciwieństwem tekstu A. Autor uważa, że szkoła publiczna powinna kształcić elity intelektualne i nie może dopuścić do rezygnacji z ich aspiracji. Uczniowie bogaci mają takie samo prawo do nauki jak dzieci biedniejsze, dlatego mają rezygnować z wysokiego poziomu na rzecz gorszych uczniów.

Wśród prac pojawiały się także takie, które mieszały obydwa tematy wypracowań. Pisząc o dobrej edukacji, zdający zaczynali opisywać problem zawarty w temacie 2. Bywały także prace, w których, zamiast rozważania, co jest zadaniem oświaty, maturzyści opisywali cele dobrej edukacji, wykorzystując materiał źródłowy i opisując segregację uczniów w szkołach.

Zarówno w przypadku realizacji tematu 1, jak i tematu 2 argumentacja, którą posługiwali się zdający, często ograniczała się tylko do materiału źródłowego. Zdający albo parafrazowali teksty, albo je cytowali. Efektem takiego potraktowania problemu w temacie 2 było pisanie wypracowań częściowo niezgodnych z poleceniem, co polegało na ograniczeniu się do argumentów za segregacją lub przeciw segregacji w szkołach.

W poleceniu do zadań rozszerzonej odpowiedzi podano informacje o konieczności wykorzystania materiałów źródłowych zamieszczonych w arkuszu. Niestety, w dalszym ciągu nie wszyscy maturzyści potrafili podać pełny opis bibliograficzny źródła. Najpowszechniejszym błędem było niepoprawne stosowanie przypisu do źródła, np. *zgadzam się z opinią pana Śliwierskiego „w imię czego mają się stać koniem pociągowym dla tych, którzy nie mogą, nie potrafią a często i nie chcą się uczyć” mowa tu właśnie o dzieciach zdolnych, dlatego ktoś kto ma większe możliwości ma cierpieć za tych, którzy tych możliwości nie mają.* Maturzyści nie potrafili poprawnie wykorzystać do swojej argumentacji wiedzy z materiałów źródłowych. Ograniczali się tylko do parafrazowania tekstów lub lakonicznego stwierdzenia, np. *zgadzam się z poglądami pana Dolaty, że nie należy segregować uczniów w szkołach.*

Podsumowując, duża grupa maturzystów nie opanowała umiejętności wypowiadania się na ważne tematy społeczne. Największą trudność sprawiało zdającym zwięzłe i logiczne przedstawienie tematu. Wiele prac, szczególnie na poziomie podstawowym, napisano z licznymi błędami stylistycznymi, gramatycznymi, interpunkcyjnymi, a nawet ortograficznymi. Widoczna jest, podobnie jak w przypadku egzaminów z innych przedmiotów humanistycznych, niska kultura językowa piszących. Ilustrują to chociażby przytoczone fragmenty tegorocznych prac maturalnych. Warto jednak podkreślić, że konstruowanie wypowiedzi pisemnej pod względem kompozycyjnym nie przysparza zdającym większych problemów.

Podsumowanie

Analiza prac egzaminacyjnych z wiedzy o społeczeństwie potwierdza duże zróżnicowanie poziomu opanowania wiadomości i umiejętności tegorocznych maturzystów. Jak co roku słabo wypadły zadania sprawdzające wiedzę z dziedziny prawa i integracji europejskiej. Niektórzy zdający mieli problemy ze znajomością i rozumieniem pojęć związanych z polityką, socjologią oraz z problemami współczesnego świata. Najslabiej wypadły zadania sprawdzające wiedzę zdających, w tym znajomość pojęć i terminów. Tegoroczna matura pokazała jednak, że wielu zdających poprawnie przygotowało się do egzaminu. Cieszy to, że niektórzy maturzyści dobrze opanowali umiejętność pisania wypracowania (eseju), analizowania danych statystycznych oraz tekstów źródłowych.

Maturzyści osiągnęli **dobre wyniki** przede wszystkim w zakresie zadań sprawdzających odróżnianie opinii od faktów i wyszukiwania informacji w tekstach źródłowych. Należy zaznaczyć, że zdający egzamin na poziomie rozszerzonym znacznie lepiej radzili sobie z analizą danych statystycznych, interpretacją wykresu, analizą materiałów źródłowych oraz z posługiwaniem się właściwą terminologią niż zdający, którzy wybrali poziom podstawowy.

Przedstawiając **słabe strony** zdających, należy zwrócić uwagę na zróżnicowanie populacji pod względem ukończonych typów szkół pogimnazjalnych. Wśród zdających egzamin na poziomie podstawowym znaczną grupę stanowili absolwenci liceów profilowanych oraz techników. Od lat wiedza o społeczeństwie (po geografii) jest jednym z najczęściej wybieranych przedmiotów na egzaminie maturalnym w liceach profilowanych i technikach. Słabą stroną tej grupy zdających okazały się zadania sprawdzające wiadomości, niezależnie od tego, którego działu w podstawie programowej z wiedzy o społeczeństwie dotyczyły. Maturzyści, którzy mieli trudności z tymi

zadaniami, słabo znali podstawowe terminy z zakresu samorządu terytorialnego, Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz zagadnień związanych z państwem i z władzą.

Należy zwrócić uwagę na konieczność kształcenia i ćwiczenia na zajęciach szkolnych umiejętności pracy z różnorodnymi źródłami: tekstami publicystycznymi, aktami prawnymi, wykresami statystycznymi, mapami. Warto także ćwiczyć redagowanie odpowiedzi, dokładając starań, aby wypowiedź była precyzyjna i logiczna oraz poprawna terminologicznie. W przypadku zadań rozszerzonej odpowiedzi dobrze jest korzystać z brudnopisu, napisać plan wypowiedzi pisemnej, a następnie, po sprawdzeniu poprawności i logiki ewentualnych argumentów, przystąpić do pisania tekstu. Nie można pominąć warstwy językowej pracy. Nauczyciele powinni zwracać uwagę na język wypowiedzi uczniów, przyszłych maturzystów. Ważna jest także świadomość zdających egzamin z wiedzy o społeczeństwie o konieczności opanowania wymagań zawartych w *Informatorze o egzaminie maturalnym od 2008 roku/Wiedza o społeczeństwie*.